

Во монографијата се предадени и неколку интересни фотографии. меѓу кои и фотографијата на Д. Х. Димов со фамилијата снимена два дена пред неговата трагична смрт.

Потребно е да се нагласи дека во монографијата се провлекле и неправилни констатации. Така, на пр., делумно е погрешна следнава констатација: „Кога свиканиот од Гарванов конгрес (2, 3 и 4 јануари) во Солун, без присуство и согласност на Г. Делчев, Ј. Сандански, Ѓ. Петров и др. решава да објави востание во Битолскиот округ на 20 јули 1903 год...“ (119). Каква е историската вистина е мошне добро познато.

Погрешно е и гледиштето дека Народната федеративна партија би-

ла создадена во почетокот на август 1908 год. (135) и дека нејзиниот Основачки конгрес се одржал во септември истата година. (137) Уште помалку одговара на вистината ставот дека в. „Конституциона зора“ бил орган на партијата (135), бидејќи нејзин орган бил в. „Народна волја“.⁴⁾

И покрај тоа не треба да се заборава дека авторот апроксимативно правилно ја насликал личноста на Димо Хаџи Димов. Самиот streмеж комплексно да ја претстави маркантната фигура на Д. Х. Димов заслужува посебно внимание.

Д. Д.

**Roberta Strauss Feuerlicht, ŽIVKO OF YUGOSLAVIA,
New York 1971, p. 64.**

За Скопје досега се објавени многу написи, репортажи, статии, дури и книги, посветени како на град — страдалик во кој се слееја напорите на неговите граѓани, на Македонците и другите југословенски народи и речиси на целиот свет за што побргу по неговите улици да му се врати, и потече животот. да се слуша цагорот на дечињата, смеата и викотниците на младинците, забрзаните чекори на работните луѓе, нивната песна, орото и културниот живот воопшто.

Една од таквите публикации е и забележливата книга на Роберта Фоерлихт под наслов ЖИВКО ОД ЈУГОСЛАВИЈА, што во минатата година се појави во книжарниците и во библиотеките на САД.

Мотивите на авторот за пишување на оваа книга се длабоко алтруистички. Како пријател на Југословените, Македонците и граѓаните на Скопје, таа се нашла побудена да се придружи кон илјадници луѓе и своевидно да ја изрази својата солидарност со нашите страдања и да го даде својот придонес за што побрзо да се залечат раните од катастрофата.

Нејзината книга е издадена во рамките на една посебна едисија, преку која помладите генерации на американската младина — преку животот на своите врвници од далечните земји се запознаваат и со нивните географски простори и народи, со нивната историја, обичаите и сл.

⁴⁾ Сп. М. Пандевски, Политичките партии и организации во Македонија (1908—12), Скопје, 1965, 126—131.

Така е и со оваа книга во која споменатиот автор ги запознава своите млади земјаци со детето Живко Саздов, кој не е измислена личност, туку е од градот на Вардар, чиешто семејство — како и другите — му пружи гостопримство на авторот и на нејзиниот сопруг.

Со еден ненаметлив и интересен начин на излагање, Роберта Фоерлих ја опишува нашата средина низ животот на луѓето, нивното домашно секојдневие, нивната работа, преокупациите, посебно на младиот Живко (неговото учење, игрите и другите негови интересирања) и на неговите блиски. Но истовремено авторот наоѓа поводи да го запознае читателот и со минатото на Скопје, со историјата на македонскиот народ и Живковата поширока татковина Југославија, со обичаите карактеристични за Македонците и др. Притоа истата мошне видливо настојува да биде верен интерпретатор на нашето минато, при што главната поента ѝ е на борбата на нашите народи за слобода со посебен осврт на Народноослободителната борба на Југословените во текот на Втората светска војна, против фашистичките агресори.

Така, авторот развивајќи го своето раскажување, непринудено отпочнува со она што скоро секој човек, па и младите, ги привлекува: пецањето риби на Вардар, наутро на 26. VII. 1970 година, на младиот Живко со неговиот татко, по асоцијативен пат и самите актери за да се потсетуваат на она што на тој ден се случи пред седум години — „големата катастрофа што го разори Скопје на 26 јули 1963 година.“ Таа подвлекува дека тој ден ниту еден граѓанин „нема никогаш да го заборави“, кога во 5 часот и 17 минути наутро, „луѓето почув-

ствуваа големо тресење под себеси“, кога „за миг поголемиот дел од Скопје беше разрушен од земјотресот“. Понатаму, на едноставен начин таа ги изнесува размерите на катастрофата, наведувајќи дека „четири од пет згради... беа оштетени или срушени“, при што оние кои „сосем се срушија, убија преку илјада луѓе, а многу повеќе илјади беа ранети“.

Укажувајќи дека Југославија има претрпено многу трагедии во својата историја, но дека оваа била една од најтешките, таа го запознава читателот дека Југославија ја сочинуваат шест републики, и дека Скопје е главен град на Република Македонија, која се наоѓа во јужниот дел на Југославија, и дека Македонија сега остана без својата столица во која преку 200.000 луѓе останаа без храна, кров над главата, без училишта, болници или без работни места.

Се разбира, авторот не се задржува само на катастрофата и нејзините размери, туку констатира дека „мнозинството од граѓаните на Скопје се вратија на работа штом тоа им се овозможи, зашто тие беа решени нивниот град да не умре“. »Most of the people of Skopje, went back to work as soon as they could, for they had decided their city would not die. They would live and work in the ruins until a new could be built.« — р. 14). Понатаму таа ги одбележува напорите за обновата и изградбата, за животот што и натаму тече, за оптимизмот и верата кај Скопјаните, како тие работат на обновата за да го изградат и видат својот мил град уште поубав и помодерен. Се разбира, при тоа Р. Фоерлих не изоставила, а да не информира дека во тие тешки моменти Скопјаните не останаа сами,

односно за помошта што од сите страни пристигнувала, дека таа доаѓала не само од другите краеве на Југославија туку отсекаде на светот: околу седумдесет и осум земји дадоа храна, медицински препарати, шатори, нови станови, куќи и финансиски средства за повторна изградба на градот.

Патем, авторот точно констатира дека обновата би траела многу подолго, ако не беше помошта, но потоа не испушти да констатира дека за тоа граѓаните на Скопје се благодарни. Таа своја благодарност тие ја симболизираат на разни начини. Еден од нив е и фестивалот „Средба на солидарноста“ што се одржува во м. јули секоја година, чија смисла е сеќавање и благодарност кон нациите кои беа цврсто со Скопјаните после катастрофата.

Живко Саздов е претставен како работливо дете. Тој катадневно се грижи за своите зајачиња, ги рани, оди по вода за да ја полива бавчата и им носи вода на своите зајачиња. Но притоа мора да оди во Стара Чаршија, кај татко му да побара пари за клинци за да ја поправи вратичката на една од куќичките на зајците. Тоа движење на Живко, низ градот, авторот го зема како повод за да го запознае читателот со минатото на Скопје, со старите споменици а оттука да изнесе некои основни информации од историјата на македонскиот народ и воопшто на југословенските народи.

Притоа таа поаѓа од Камениот Мост (Stone Bridge), кој е „граден одамна“ и се впушта во коментари за нашето минато. Имено, споменувајќи ги Римјаните и Турците, истнесува дека во историјата на сите народи на Југославија се присутни имињата — трагите од завојувачи-

те. Тоа авторот го објаснува со географската положба на Југославија -- во југоисточна Европа, односно на Балканскиот Полуостров, кој ја поврзува и Азија, така што „освојувачите од обата континенти владееле овде (Грците, Римјаните, Византијците, Австријците, Унгарците, Турците и други“, но информира веднаш дека Југословените пестојано се бореа и ја извојуваа својата слобода за да станат уште поголеми и уште посилни.

Трагите на дел од тоа минато, пред сè од петвековното ропство, авторот ги наоѓа и во стариот дел на Скопје. Понатаму, наоѓа за потребно на американскиот читател да му го објасни зборот „Југославија“ — земјата на Јужните Словени, кои се населиле на Балканскиот Полуостров пред 14 века. Но потоа додава дека „има многу Југословени, кои не се Словени“, набројувајќи ги народностите, кои „имамат свои училишта, учат на свој јазик и ги негуваат своите обичаи“.

Задоволувајќи го огромното интересирање на американските луѓе кон фолклорот, како еден израз на бегството на човекот од високо индустријализираната и урбанизирана средина кон својата природа, Роберта Фоерлихт посветува прилично простор на такви податоци за народната облека, домашните ракотворби, народните ора, народните музички инструменти, обичаи и сл.

Потоа, таа ги одбележува и фазите на изградбата на Скопје за да има „Македонија убав нов главен град“ („...so Macedonia would have a beautiful new capital.“) и го следи историјатот на новиот урбанистички план на центарот на градот, добиен по пат на меѓународниот конкурс на Обединетите нации на кој победи Јапонецот Кензо Танге

и според кој се гради ново Скопје, со широки булеварии, улици, убави и модерни згради, конструирани од челик или од армиран бетон, издржливи на тектонски удари, поради тоа што градот се наоѓа на трусно подрачје и којшто од своето постоење веќе претрпел неколку силни земјотреси.

Авторот повторно се навраќа на нашата историја и тоа најновата. Повод за тоа е саканата игра на Живко — фудбалот и неговите симпатии кон фудбалскиот клуб „Партизан“, чијшто дрес го облекува кога игра фудбал со своите другари. Најнапред таа констатира дека зборот „партизан“ значи „големо нешто“ („a great deal“) за Југословените за да подвлече дека „тоа беа партизаните, коишто ја ослободија својата земја од нејзините неодамнешни завладувачи“. Потоа, накусо ја изложува нашата најнова историја, констатирајќи дека „шесте делови на Југославија“ не беа во заедничка држава до 1918 година и дека во 1941 година, во време на Втората светска војна, Југославија беше окупирана и повторно разделена, овој пат од Германија, Италија, Унгарија и Бугарија.

Откако напомува дека „некои Југословени ги посакаа како добродојдени освојувачите“ и дури „им се придружија“, авторот подвлекува дека „најмногубројните ја избраа слободата. Беше организирана војска на отпорот, наречена партизани, раководена од Јосип Броз, кој го употребуваше и името Тито.“ Натому читаме дека „партизаните беа војска составена од мажи, жени, дури и од деца, кои се бореа за да бидат слободни. И татко му на Живко Саздов бил партизан. Тој има длабока бразготина на десниот образ, кога бил сериозно ранет во

една битка.“ Авторот наведува дека „Партизаните се бореа жестоко — тие им помогнале на Сојузниците (Америка, Русија и Англија) за да се порази нацистичка Германија. И кога војната „заврши во 1945, Тито стана национален херој. Тој е и денес раководител на Југославија, како нејзин претседател.“ Во Југославија парламентот има пет дома кои донесуваат закони за државата. Секоја република има исто така свој парламент.

Авторот наоѓа повод за да соопшти и други податоци од нашето минато. Така во врска со името на училиштето во кое учи Живко и сестра му Роска („Браќа Миладинови“) ги споменува двајцата браќа, „кои пишувале поезија на македонски јазик“, односно го поучува американскиот читател дека македонскиот јазик е еден од трите официјални јазици во Југославија, потоа дека во неа постојат две азбуки за да го спомене потеклото на кирилскиот алфавет кој потекнува од пред 11 века, се разбира, и за Кирил и Методија, служејќи се дурч и со примери за одделни специфични словенски гласови, кои можеле да се изразат само со посебни букви.

Во врска со ова прашање, во кратки црти се даваат податоци за нашето школство, за предметите кои се учат, меѓу кои: историја, географија, математика, природни науки, музика, македонски јазик, српскохрватски јазик, странски јазик и други.

Престојувајќи во кругот на семејството Саздови, Роберта Фохерлихт не пропушта да одбере и други поединости карактеристични за нашиот живот, посебно за обичаите, дури и за јадењата (пита и скара), за облеката и сл. Таа е со нив на

гребништата на комеморативната церемонија посветена на жртвите на земјотресот што се одржува секоја година на 26 јули. Потресена е од печатакот на гребништата, што го пренесува со збор и слика, дека: „надгробните споменици ја раскажуваат тажната историја на катастрофата. Цели семејства од 10, па и повеќе луѓе, од малечки дечиња, па до возрасни дедовци, умреле заедно“ и дека на некои споменици „покрај фотографиите на загиналите е угравиран и саатот со скалките кој го покажува времето на земјотресот 5 часот и 17 минути“.

Со семејството Саздови, Р. Фоерлихт вои и на црквена служба (слава) од манастирот Св. Аранѓел во с. Кучевиште — Скопско. Посетата ѝ дава прилика да даде податоци за верските и црквените прилики во Југославија, споменувајќи ги, покрај другите, и Македонската православна црква. А веселбата што го пропратува празникот, авторот ја искористува за да ги опише нашите народни музички инструменти и ора за да констатира дека „македонските ора спаѓаат меѓу најсложените, но и најубавите во светот“.

Впечатлив е и крајот на книгата, зашто звучи и како симболика и како порака. Имено, авторот завршува со медитациите на Живко, покрај срушената Желсничка станица, на која часовникот сè уште покажува 5,17 ч. „Меѓутоа, благодарение на храброста на народот и великодушната помош на другите народи, новиот град се роди — вели Р. Фоерлихт. Можеби Живко ќе стане архитект за што понекогаш размислува. Можеби еден ден и тој исто така ќе стане градител на нови згради и нови градови. Тој се

надева дека нема да има нови несреќи. Но ако ги има, можеби и тој ќе им помогне на другите, како што другите му помогнаа нему“.

Стилот е мошне издржан и интересен, вовлекателен и спонтано го води читателот од една кон друга информација — врзан со секојдневниот живот на вистинските актери, така што по нејзиното прочитување, читателот добива неосетно општи познавања за нас. За одбележување и е реалноста на приказот, непосредноста во раскажувањето кое е придружено и со соодветен илустративен материјал (фотографии) што не само го дополнува туку и визуелно го документира зборот. Затоа, според наша оценка, книгата на Роберта Фоерлихт е мошне успешен пикторален приказ на нашата земја, на Македонија и нашата скопска средина. Меѓудругото, авторот се експонира пред нас со својот длабок хуманистички приод и пријателски однос кон земјата, македонскиот народ и граѓаните на Скопје каде стекнала свои нови пријатели на кои, впрочем и им ја посветува книгата.

Книгата е уште едно убедливо — документирано сведоштво за несреќата што го снајде нашиот главен град, нашиот народ, за едно место на земјината топка, каде човештвото се најде себеси, смислата на своето постоење.

Општо земено, со оваа книга, Роберта Фоерлихт ја доближила до американската младина една далечна земја — Југославија, македонскиот народ неговиот главен град — одделен илјадници километри, преку Атлантикот, таму во

Југоисточна Европа, на Балканскиот Полуостров. Да очекуваме дека таа ќе ни го претстави Живко Саздов и како студент, па и како возрасен граѓанин, кога ќе најде многу други нешта за да им ги соопшти, преку него, на своите земјаци.

Би бил пожелен и превод на книгата на македонски јазик со оглед на многустраната корист што ќе ја има и за нашата читателска публика, особено за младите.

В. К.

Д-р Војо Кушевски, Јордан Димевски, Трпко Панговски, Цветан Беличански:
ИСТОРИЈА за I клас гимназија, Изд. претпр. „Просветно дело“, Скопје,
1971, стр. 267, 8°

Издавачкото претпријатие „Просветно дело“, кое веќе долга низа години во нашата република се грижи за издавање учебници, ни ја презентира и оваа историја за I клас гимназија. За поздравување е секако оној чекор напред што е направен при тоа, имено што составувањето на учебникот им е доверено на домашни автори.

Материјалот што е предвиден за I клас гимназија го опфаќа: 1) Првобитното општество, 2) Робовластелското (стар век) и 3) Феудалното (среден век — општа историја до XI век плус историјата на југословенските народи од VII до XII век). Како што се гледа, една широка и хетерогена материја, која наложува авторите да вложат во својот труд покрај подготвеност и опитност уште и максимум умешност, за да ги изнесат во стегната и скратена форма, а сепак во доволна мерка, нужните содржини, без да ѝ наштетат притоа на јасноста, прегледноста и поврзаноста.

Во овој приказ ќе се задржам само на деловите што се обработени под насловите „Првобитно општество“ и „Стар век“.

На Првобитното општество, без Уводот му е дадено доволно место (стр. 11—36), ако се има предвид целиот обем на книгата. Во вешто

стегната материја, проследена со адекватни илустрации, авторот на овој дел, комбинирајќи ја археолошката и Енгелсовата периодизација, дал еден убав преглед на развитокот на човечкото општество — од палеолитот и оформувањето на првите заедници — хорди, до металното време кога ќе почне да се распаѓа родовското општество и на неговите урнатини да се создава новото — класно општество. На достапен начин на учениците им е изложено преку оваа материја марксистичкото учење за развитокот на општеството, имено дека со усовршувањето на средствата за производство настанувале и промените во општествениот живот и односите. Од кусиот преглед на уметноста кај првобитните луѓе и на нивните религиозни сфаќања произлегува заклучокот дека на ниското ниво на општествениот развиток му одговарал и примитивен духовен живот.

Стариот век, одн. робовластелското општество, е разделен на три дела: 1) Стар исток, 2) Стара Грција и 3) Стар Рим.

Под насловот Стар исток (стр. 39—74) всушност, е обработена само историјата на Египет и Индија. Веројатно, дека овие две земји влегуваат во наставниот план и про-